

"SABA MARINENCA" I LA LLUITA CULTURAL DEL NACIONALISME A LLUCMAJOR (1916)

Maties Garcias Salvà

LLUCMAJOR A PRINCIPIS DE SEGLE

1- LA REVITALITZACIÓ ECONÒMICA

A finals del segle XIX Llucmajor visqué una profunda crisi econòmica per causa de dos fets: L'esvaïment de les plantacions de vinya per la fil·loxera i l'enfonsament de la indústria del calçat per la pèrdua del mercat de les Antilles.

Superats aquests mals moments, durant les primeres dècades del nou segle, s'inicià un lent procés de rellançament i revitalització econòmica.

Aleshores la població era —segons el cens de 1910— de 9.663 habitants, xifra poc més o manco mantenguda durant els anys posteriors, amb tendència a l'augment.

La base econòmica tenia els seus fonaments en tres sectors: El camp, la indústria del calçat i —conseqüència dels altres dos— el comerç. Com assenyalava la premsa local de l'època:

"Lluchmayor es un pueblo rico; afirmar lo contrario sería negar la realidad, ya que basta mirar su agricultura, su industria y su comercio (...) para ver que en Lluchmayor tienen vida propia".¹

Si feim una anàlisi d'aquests sectors econòmics ens trobam que, quant a l'agricultura, les vinyes arrasades per la fil·loxera havien estat substituïdes per plantacions d'ametlers i garrovers.

A més, continuà el procés de parcel·lació de grans propietats en finques de més petita extensió, moltes vegades en minifundis que passaven a mans de treballadors i menestrals desitjosos de posseir una mínima seguretat econòmica, sobretot durant la vellesa. Entorn de l'any 1913 s'establiren Son Noguera, Bennoc, Son Mesquida, i el Comte d'Ayamans posava en venda Son Rubí i Ca S'Hereu.²

Així i tot, el latifundisme dels grans propietaris s'estenia encara arreu del terme, especialment a la marina, tot i que els decadents botifarres anaven transpassant la propietat de les possessions a la burgesia de nou encuny, que es constituïa en un nou estrat de "senyors". N'és un cas representatiu, l'any 1914, la compra de Son Noguera "destinándola a la producción y quinta de recreo" per part de la família Ripoll, propietària de la fàbrica d'aiguardents.³

Paral·lelament s'introduïen innovacions tècniques que milloraven les eines de cultiu: Segadores, batedores, peladores d'ametles,... feien —en molt petita escala— la seva aparició davant els pagesos llucmajorers.

Però l'any 1914 la sequedat i l'escassetat de pluges varen fer venir temps molt difícils per a tot el poble i especialment per a la pagesia.

L'altre sector econòmic amb pes específic era la indústria del calçat. Per fer-nos una idea de la seva impor-

(1) FONT OBRADOR, B.: *Lluchmayor en los años 1912 y 1913*. Artículos e informaciones del semanario "Lluchmayor", 1974; pàg. 10.

(2) Op. Cit., pàg. 7.

(3) FONT, B.: *La nostra vila a l'any 1914*. Compilació d'articles i informacions locals del setmanari "Lluchmayor", 1979; pàg. 35.

tància cal tenir present que el 1915 hi havia a la vila 800 obrers dedicats a la fabricació de sabates, xifra tan sols superada per Ciutat, amb un milenar d'operaris.⁴

Devers aquests anys s'obriren nous mercats exteriors i es reprengué l'exportació, però la crisi del calçat era endèmica d'ençà de la independència de Cuba. Calia importar les pells, fet que augmentava les despeses de transports i els impostos d'entrada, i d'altra banda els països destinataris de les exportacions gravaven els productes elaborats en transpassar llurs fronteres. Només els baixos salaris permetien als empresaris oferir calçat a preu reduït. Aquesta situació de crisi motivà l'emigració de bon nombre de sabaters a França, Buenos Aires, Cuba,... on després, continuant allà amb el seu treball, ajudaven indirectament a tancar les portes a les ofertes de calçat mallorquí.

El pessimisme no podia ser més gran quan un industrial declarava al setmanari "Lluchmayor":

"la vida del calzado a mano en el concepto de comercio de exportación no tiene vida más allá de tres o cuatro años".⁵

D'aquí que, amb urgència, s'haguessin de promoure obres públiques per oferir feina a la mà d'obra aturada; la construcció de la via fèrria també fou molt útil en aquest sentit.

A la fi, varen ser els encàrrecs de l'exèrcit francès, durant la I Guerra Mundial, els que donaren a la indústria del calçat una etapa pròspera amb salaris alts per als obrers.

Per això, fruit d'aquests dos eixos bàsics de l'economia local —agricultura i indústria del calçat, sense oblidar les altres: Aiguardents, pebre,...— entorn de 1915 i 1916 Llucmajor conegué una etapa econòmicament dinàmica. La construcció del mercat municipal i de la central elèctrica "El Porvenir", la inauguració ansiada del ferrocarril, el creixement urbà amb prolongació de carrers cap al sud, i el traçat del Passeig Jaume III fins a la nova estació ferroviària, són mostres d'aquest període de prosperitat. No sense fonaments, per Reial Decret de setembre de 1916, el Rei Alfons XIII concedia el títol de ciutat a Llucmajor "por el creciente desarrollo de su agricultura, industria y comercio".

2- L'ESTRUCTURA SOCIAL: IMMOBILISME I RENOVACIÓ. LA VIDA POLÍTICA.

De fet, però, és evident que a Mallorca —i a Llucmajor en particular— ni a finals del segle XIX ni a principis del XX, no es produí una autèntica "revolució industrial", sinó tan sols uns canvis parcials incapaces, al cap i a la fi, de trasbalsar i remoure les estructures econòmiques, socials i polítiques de l'illa. A tot estirar només es produïren certes modificacions amb repercussió social.

D'aquí que, paral·lelament a la pervivència de la societat agrària i rural, amb les grans propietats de la marina a mans de l'aristocràcia residual i l'alta burgesia, més aviat absentistes, la nova burgesia mitjana que va sorgint a l'escalfor de la indústria i el comerç no sigui prou forta per constituir-se en classe dirigent.

Pel que fa a les classes subalternes també se'n presenta una clara dicotomia: D'una part l'existència dels pagesos que treballen i viuen a les possessions dels senyors —als quals es veuen sotmeos per una forta dependència caciquil—. Per l'altre costat, a la vila, a part d'una petita classe mitjana de menestrals i botiguers, un escàs grup de camperols i un creixent proletariat industrial van formant el dinàmic moviment obrer que caracteritza la vida social del poble. Com ha assenyalat Pere Gabriel:

"A Llucmajor es desenvolupà un sòlid moviment societatari, realització quasi exclusiva del grup socialista local (...). Les principals organitzacions obreres que, sota l'impuls dels socialistes, funcionaven a Llucmajor amb envejable regularitat i consistència foren: "La Recompensa del Trabajo", societat de resistència dels sabaters formada el 1901, d'on havia sorgit el propi grup socialista el desembre de 1905 i d'on partien la majoria de les realitzacions obreres importants de la vila: La Unió de Camperols, que fou una de les poques associacions de pagesos que a Mallorca va marxar unida als socialistes; a partir del 1907 "La Nueva Vida", la cooperativa de consum més important de l'illa, tant pel nombre de socis com pel volum de les vendes".⁶

De fet, però, la vida política local, com a la resta dels pobles, es trobava bloquejada pel provincianisme i

(4) PERE GABRIEL: *El Moviment Obrer a Mallorca*. Ed. Curial.

(5) FONT, B.: *La nostra vila a l'any 1914*.

(6) PERE GABRIEL: Op. cit.

sucursalisme que caracteritzaven les opcions polítiques de la classe dirigent: El Partit Liberal i el Partit Conservador. Aleshores es produïa l'alternància entre Joan Mòger, "alcalde durante las situaciones liberales", i Antoni Catany, "alcalde en las situaciones liberales", tal com deia la premsa. Aquesta situació de conservadorisme es veia afavorida pel caciquisme, augmentat també per les dependències que imposava als petits propietaris el sistema de parcel·lació de finques. Dins el bàndol conservador —encara que fora del sistema de la Restauració— no hi faltava un nucli tradicionalista o carlí comandat per Francesc Mulet.

Així i tot, com hem vist, la importància del moviment obrer i el socialisme suposà la dinamització de la vida política local, que no es pogué desentendre d'aquesta nova força arrelada dins la vida del poble. Continua dient Pere Gabriel:

"... els (socialistes) més coneguts eren els saba-
ters Sebastià Vidal, Antoni Sastre, Antoni Fullana,
Antoni Cardell, Joan Gamundí i Joan Montserrat,
així com els camperols Tomàs Miquel, Antoni Garau,
Gregori Carbonell i Sebastià Salvà. Els mesos d'octubre-novembre de 1909 es va
constituir el grup de joventuts, amb 38 afiliats i
sota la direcció de Joan Terrassa i Josep Montserrat,
i el més de maig de 1912 es formà el grup
femení del qual aviat va destacar Anna Tomàs. El
mes d'octubre de 1912 l'agrupació tenia 43 afi-
liats, les joventuts 63 i el grup femení 16".⁶

Electoralment aquesta incipient força del socialisme començà a manifestar-se el 1915 quan Joan Montserrat i Parets fou elegit regidor. Una característica del moviment obrer i socialista de Lluçmajor va ser la moderació amb què es mogué enfront a les vagues generalitzades de Ciutat; a Lluçmajor pràcticament no se'n produí cap.

EL DESENVOLUPAMENT CULTURAL.

4- LA CULTURA POPULAR

La pervivència de la societat rural anava lligada a manifestacions de cultura popular, arrelades en la tradició i fonamentades en les vivències de les classes marginades tant de la cultura oficial espanyolista, com de l'alta cultura intel·lectualista.

Manifestacions tan genuïnes com la Colcada de Sant Antoni, els glosats, les contarelles i les rondalles, els balls de bot, les festes de Carnaval i de matances, etc. en són algunes mostres que ja flaquejaven, però, davant l'impuls dels nous temps.⁷

5- ELS LLETRAFERITS MALLORQUINISTES: MARIA A. SALVÀ I LA SEVA INFLUÈNCIA.

Però al costat d'aquest mallorquinisme espontani —ja que era l'única possibilitat d'expressió que tenien els seus creadors— és de destacar la presència d'un petit nucli de lletraferits, bàsicament professionals liberals i clergues, entusiastes de la literatura i l'art, ja plenament catalanistes. No oblidem que dos anys més envant J. Estelrich afirmaria:

"De temps està complida la conversió total de la intel·lectualitat al catalanisme literari".⁸

Dins aquest ambient, no es pot passar per alt la influència de Maria A. Salvà, la qual, pel 1916, amb un sol llibre publicat (*Poesies*, 1910) i compaginant la tasca creativa amb la traducció de F. Mistral, ja era ben coneguda en els cercles literaris i catalanistes. La seva labor com a mestra animadora de vocacions poètiques menors va ser notable; del seu magisteri se'n aprofitaren Sebastià Guasp i Francesc Pomar, poetes marcats pel to artístic i ideològic de l'Escola Mallorquina.

Aquest nucli intel·lectual serà la peça clau per posar en marxa i donar vida a "Saba Marinenca".

6- EL PAPER CULTURAL DE L'ESGLÉSIA.

No cal dubtar que l'Església era una de les institucions més sòlides i amb més influència social i cultural del poble. Aquesta posició l'aconseguí a través de l'apostolat directament exercit o a través de l'ensenyança i la propagació cultural.

Cal tenir present, pel que fa a aquest darrer punt, que la jerarquia eclesiàstica sota la direcció del bisbe Campins (1898-1915) mantengué una clara actitud mallorquinista, principalment impulsada pel Vicari General Mn. Antoni M. Aicover. En aquestes circumstàncies treballà a Lluçmajor un esplet de capellans intel·lectualitzats que donaren una empenta al moviment cultural mallorquinista; cal citar els rectors Andreu Mas i Soto, el seu successor Andreu Pont, sociòleg amb inquietuds

(7) SALVA, A.: *Del Lluçmajor vell. Sant Antoni i els glosadors. La Nostra Terra*, tom VI, 1933; reproduït per COLL, B.: *Folklore de Lluçmajor*, pàg. 81 i ss.

(8) Reproduït per LLULL, A.: *El Mallorquinisme polític*. Ed. Catalanes de París, volum II.

obreristes; Mn. Miquel Salvà, "Es capellà Cànaves"; Mn. Tomàs Montserrat, fotògraf; Mn. Joan Thomàs, Mn. Joan Jaume, Mn. Miquel Munar, Mn. Sebastià Guasp, etc.

També a través del "Círculo de Obreros Católicos" l'Església participà en el moviment obrer donant-li, més que un aspecte reivindicatiu, un to educatiu i moralitzador a la llum de les ensenyances eclesiàstiques.

7- L'ENSENYANCA

Majoritàriament l'ensenyança quedà en mans de l'Església: Tant les monges de la Caritat com les dels Sagrats Cors, des del seu establiment, tenien escola per a nines; mentrestant, els nins passaven pels col·legis de Mn. Miquel Salvà, dels franciscans o per la primera Escola Graduada, fundada per iniciativa parroquial i que el 1915 passà a regentar la Congregació de La Salle.⁹

La resta de centres escolars tampoc no s'allunyaren mai de l'òrbita eclesiàstica. Fins i tot així succeïa amb Rufino Carpena, mestre d'esperit innovador, que, després d'uns anys de docència a l'Escola Nacional on editava la revista "El Educacionista", el 1916 hagué d'abandonar Lluchmajor davant la incomprensió per la seva tasca entre els al·lots més humils.¹⁰

Un cas singular i a part fou el de Joan Montserrat i Parets, sabater i dirigent socialista, que obrí la "Escuela de la Agrupación Socialista", la finalitat de la qual era:

"hacer ciudadanos laboriosos, buenos, honrados, conocedores de sus derechos y deberes, que amarán y defenderán la verdad por encima de todas las cosas".¹⁰

Principis fonamentals allunyats dels de les escoles clericals, ja que Montserrat i Parets pretenia ensenyar

"para bien conducirse en este valle de lágrimas, en vez de hacer santos para ir al cielo que obren el bien o por temor al infierno o por deseo de gozar la gloria eterna."

L'enfrontament entre ambdues postures pedagògiques —i al capdavant polítiques— esclatà en la polèmica mantenguda l'any 1911 a les pàgines d'"El Obrero Ba-

lear" i "Correo de Mallorca" entre el mestre socialista i Francesc Mulet, membre del Partit Tradicionalista.

Al cap i a la fi, però, entorn dels deu anys la majoria de nins eren posats a fer feina i el seu pas per l'escola solia ésser bastant feble. Només alguns fills de les classes benestants aconseguïen realitzar estudis superiors, a no ser els qui optaven per la carrera eclesiàstica.

8- LA PREMSA LOCAL

D'entre la dinàmica cultural del poble cal ressenyar l'existència bastant continuada d'una premsa d'àmbit local.

El primer dels setmanaris fundats prengué per nom "Lluchmajor" (a partir de l'1-4-1913, "Lluchmayor", sembla que per canvis simplement de presentació de la portada). Des de la seva aparició l'any 1912 fou l'òrgan del "Círculo de Obreros Católicos". L'objectiu del periòdic era defensar "el bien de la Religión y de la Patria"; el dirigia el mestre elemental Antoni Saura i hi col·laboraven Andreu Mas, ecònom; Mn. Joan Jaume (a) "Seguí"; Mn. Miquel Salvà Llompart; Mn. Jaume Sastre; Francesc Pomar; Pere J. Horrach; Francesc Mulet; Bernat Font, Pere F. Salvà.

Pel Nadal de 1915 deixava de publicar-se aquest setmanari i pel gener de 1916 apareixia "Heraldo de Lluchmayor", sota la direcció d'Antoni Roca i Creus, que li donà una certa orientació d'acord amb la seva ideologia de republicanisme històric, si bé va estar obert als diferents grups d'opinió. La feina del Sr. Roca (copropietari de la impremta "Roca, Frau i Cía", de la Plaça Major) anava des de la direcció periodística fins a la impressió i administració. Eren col·laboradors amb més o manco assiduïtat, Pere J. Horrach (Acció), Guillem Aulet Pericàs, Joan Montserrat Parets, "El Neófilo", "Don Inocente", Pere F. Salvà, Maria A. Salvà, F. Pomar, Sebastià Guasp, Jaume Caldés, Lluc Clar Fullana, Mateu Montserrat Calafat, ...¹¹

Ambdues publicacions, majoritàriament escrites en castellà, donaven cabuda a articles i col·laboracions en català, tant de to culte com de contarelles o cançons de caire popular.

(9) RUBI DARDER, Sebastián: *El colegio La Salle-San Miguel en la historia cultural de Lluchmajor*.

(10) OLIVER, Jaume: *Escola i Societat*. Ed. Moll, pàg. 26 i ss.

(11) Conversa personal amb Nicolau Roca, fill d'Antoni Roca.

"SABA MARINENCA": LA LLUITA CULTURAL DEL NACIONALISME

9- IDEOLOGIA, PROGRAMA I OBJECTIUS

Enmig d'aquest context i aquestes circumstàncies, pel setembre de 1916, un escamot de joves lletraferits fundaven la societat cultural d'inspiració mallorquinista (mallorquinisme entès com a part del catalanisme) anomenada "Saba Marinenca".

Al capdavant, com a principal ideòleg, promotor i president figurava Damià Contestí i Amengual; el seguien amb més o manco entusiasme un escàs nombre de socis, a tot estirar no molt més enllà de la dotzena.

Així i tot les esperances i els projectes de la nova entitat no eren escassos. Dins els cercles culturals de Lluchmajor, i fins i tot entre les personalitats i col·lectius mallorquinistes de l'època, "Saba Marinenca" naixia amb un cert impuls i envoltada d'uns corrents de simpatia que degueren donar ànims als promotors. Tant era així que el setmanari "Heraldo de Lluchmayor" els dedicà íntegrament un número per presentar l'entitat i donar cabuda al manifest programàtic.¹²

Donada l'escassetat de testimonis sobre aquests fets, els exemplars de la premsa local són gairebé les úniques fonts d'informació.

De l'anàlisi dels esmentats articles periodístics s'arriba a la conclusió que "Saba Marinenca" (*"saba que vol dir la vida, ... i marinenca que expressa nostra terra i nostres avis"*) és una entitat fortament impregnada de catolicisme que, des de posicions culturals, lluita pel desvetllament del mallorquinisme, entès com a part del nacionalisme dels Països Catalans. Prenent per punt de partida aquests plantejaments el seu objectiu és

"implantar la saba tradicional de nostres avis i fer reviure el seu geni que mor ofegat pel baf d'una cultura frívola".

L'activitat, per tant, se centra en la recerca i restauració dels valors ideals de la Mallorca tradicional dels avis i de la pagesia, les fonts culturals i vitals més pures. Al capdavant es tracta d'un parialisme romàntic que troba la seva expressió simbòlica en el lema "FE, PATRIA, AMOR" recollit de la literatura renaixentista i que "Saba Marinenca" uneix al de "FIDES, SCIENTIA, ARS", més a prop de les posicions noucentistes.

La intenció, però, va més enllà d'un simple restauracionisme de valors arraconats en el passat o dins sectors marginals de la pagesia; en el fons hi ha una actitud cultural renovadora quan es proposa

"cercar o recercar a dins les fibres íntimes de nostra història quins eren els constitutius del caràcter dels nostres avis, i empaltar les seves coses bones en la treta novella de la joventut actual".

El fet d'aconseguir aquest objectiu pren per base la lluita per la fe i la lluita per la llengua i la cultura, dues cares —entenent— d'una mateixa moneda. D'aquí que calgui:

"Fer reflorir de bell nou aquella fe ardenta i vigorosa dels nostres avis, (...) perquè volem que Lluchmajor sia moralment gran".

La mateixa tònica del retorn al passat sembla prendre el robustiment de la consciència lingüística, car:

"volem que la llengua dels nostres avis refloresca amb tota la seva pulcritud i claretat (...) mes no la llengua tèrbola que avui dia es parla en les grans viles, replena de paraules corrompudes i cançons lascives, sino aquella llengua que, plena de saba marinenca, s'ha guardat, durant els segles, con en caixa de justes oloroses, en les masies de nostra gran planura".

Dins la societat diglòssica de l'època la defensa del català com a llengua parlada i escrita, forçosament implicava definir-se sobre el conflicte lingüístic amb el castellà. La postura de "Saba Marinenca" és clara i conseqüent amb els seus principis nacionalistes:

"volem que's sàpiga parlar la llengua castellana; però de cap manera que, entrant a nostres cases, sia treta la nostra rica llengua catalana".

Vet aquí un exemple de com el retorn al passat i a les tradicions no queda sempre ancorat en el sentimentalisme i l'enyorança, sinó que dona peu a formulacions modernes i progressistes.

Exactament el mateix ocorre amb l'esbós de pla cultural a desenvolupar: Festa infantil a Ramon Llull, conferències i certàmens científics, literaris i culturals on, a més dels aspectes, diguem-ne, culturalistes, destaca la voluntat de preocupar-se per *"tot lo referent a agricultura, industria i comerç"*.

A les restants pàgines d'"Heraldo de Lluchmayor"

(12) *Heraldo de Lluchmayor*, nº 34, 26 - 8- 1916.

—dues més en total—, en tons esperançats i elogiosos, Miquel Munar i Francesc Pomar glossen el naixement de "Saba Marinenca" i Damià Contestí ofereix el local de l'entitat per fundar-hi un museu arqueològic.

Però a més a més —i deixant de banda el poema de Maria A. Salvà "L'amor del Rei En Jaume"— destaquen les firmes de dues figures cabdals dins el moviment nacionalista de l'època: Joan Estelrich i Guillem Fortesa, president de "Nostra Parla".

Tant l'un com l'altre vénen a fer patent la solidaritat del moviment intel·lectual i nacionalista amb l'associació llucmajorera. En els esmentats articles, mentre G. Fortesa destaca la importància de la llengua per aglutinar els homes en un projecte de poble i de país, Joan Estelrich fa referència al moviment cultural nacionalista com a instrument alliberador del caciquisme i l'Estat centralista que ofeguen la pagesia.

Quant a la base militant la intenció de "Saba Marinenca" era adreçar-se al públic en un doble nivell: Primer als professionals liberals, als sectors intel·lectualitzats, als mestres, i en definitiva a "les persones instruídes i de gust delicat".

Assolit el contacte a aquest primer nivell i format el nucli d'activistes culturals, vendria la feina de difondre la ideologia i el programa mallorquinista a la resta de sectors i classes socials. Sobretot, emperò, el destinatari final seria la pagesia, car pel fet de conservar la llengua i les tradicions amb més puresa, era considerada el fonament per al redreçament cultural i cívic del país.

9- LA FESTA FUNDACIONAL I ALTRES ACTIVITATS

A més de l'extens manifest i les col·laboracions llançades des de les pàgines del setmanari local, la presentació pública de "Saba Marinenca" va tenir lloc mitjançant una festa, amb solemne Te-Deum el matí, i amb festival literari el capvespre en el Teatre Mataró.¹³

L'esmentat acte va suposar tant el fet de solemnitzar amb profusió de mitjans i publicitat el naixement de la nova entitat, com l'expressió d'un ample moviment de suport i solidaritat per part de persones i institucions lligades al nacionalisme i/o al catolicisme.

En són exemples les cartes d'adhesió i entusiasme transmeses per Rigoberto Domènech, bisbe preconitzat de Mallorca; pel Bisbe de Lleida; per E. Prat de la Riba, President de la Mancomunitat de Catalunya; per Mn. An-

toni M. Alcover, Vicari General, i per M. Costa i Llobera, Joan Alcover, Joan Rosselló de Son Forteza, Jeroni Masanet, president del "Fomento del Civismo"; l'Associació "La Nostra Parla", el Casal Regionalista del districte V de Barcelona, Unió Catalanista, director de "La Nació", etc.

La festa va ser presidida per Llorenç Riber, Maria A. Salvà i Mn. Andreu Pont. En el transcurs de l'acte pronunciaren discursos D. Contestí, G. Fortesa, J. Estelrich i Pere J. Horrach, i llegiren poemes Ll. Riber, Maria A. Salvà, B. Guasp, S. Guasp, F. Pomar i la senyoreta A. Llompart.

Significativament els símbols de l'entitat eren la bandera quadrilobada i l'escut de les quatre barres atravesat en diagonal per una franja blava. Aquest fet és resenat per J. Estelrich a "La Revista" de Barcelona:

"Darrerament, a l'agost, fou ahissada amb música la senyera de les quatre barres a la façana d'un novell centre cultural nacionalista que té el seu domicili a la plaça principal de Lluçmajor".

Precisament la seu de "Saba Marinenca" estava en el lloc popularment conegut com "Es Racó", abans de la reforma urbana de la Plaça Major (1927). En aquest local —i sembla que també en el del "Círculo de Obreros Católicos"— es dugueren a terme les escasses activitats de l'entitat: Es fundà una biblioteca amb volums aportats per escriptors o per l'Institut d'Estudis Catalans, s'organitzaren dos cursos gratuïts: Un d'ensenyança elemental i un altre de gramàtica catalana. També com una activitat més s'homenajà S. Guasp amb motiu del seu doble premi en els Jocs Florals de Ciutat amb els seus poemes "Jaume III de Mallorca" i "Tríptic".

Més enllà d'aquestes activitats, però, "Saba Marinenca" no mostrà gaire més ocasions de vitalitat: Empeça per les circumstàncies prest hagué de firmar-se l'acte de defunció. Tot i que J. Estelrich a l'Anuari de Catalunya de 1917 encara cita a D. Contestí com a president de l'entitat, tot sembla indicar que per aquesta data les seves activitats ja eren nul·les.

El fet era que el context socio-polític de Lluçmajor no afavoria l'extensió del moviment cultural nacionalista, implícit en el programa de "Saba Marinenca".

10- ELS IMPULSORS DEL PROJECTE

El nucli vertebrador de l'entitat no passà de ser una precària minoria de lletraferits i capellans.

(13) Idem, nº 35, 2 - 9 - 1916.

La relació de persones que hom ha pogut establir que anaren lligades a "Saba Marinenca" és la següent: Damià Contestí, president; Bernat Font, vice-president; Sebastià Guasp, Pere J. Horrach, Francesc Pomar, Romuald Claverol, Mn. Miquel Salvà, Lluç Clar, Mn. Miquel Munar, Bernat Trobat. També varen ser membres, encara que no visquessin a Lluçmajor, Bartomeu Guasp i Andreu Caimari, preveres i poetes. Maria A. Salvà va ser nomenada soci d'honor, i és de suposar que els seus germans Antoni i Francesc hi degueren simpatitzar, tal com ho va fer el rector A. Pont. El que no s'ha pogut establir amb certesa és la relació d'alguns participants en la festa de fundació com Aina Llompart, Mateu Taverne, pintor i responsable de la decoració del teatre; Pere Ballester, tenor, i Miquel Pomar, director del sextet "La Filarmònica".

Tot fent una generalització de la personalitat i ideologia dels socis són de destacar tres característiques bàsiques:

1—Fidelitat a l'ortodòxia catòlica; d'aquí s'explica la participació entusiasta de capellans com S. Guasp, M. Salvà, B. Guasp, A. Caimari, B. Trobat, el suport del rector Pont i les adhesions del Bisbe de Mallorca R. Domènech, del de Lleida, del rector de Campos, ..., així com la contínua referència a l'advocació de Ramon Lluç i la Mare de Déu de Gràcia.

2—Concepció del mallorquinisme com a part integradora del nacionalisme dels Països Catalans, sempre des de postures culturalistes, no polítiques. La llengua, la història i les tradicions són els puntals d'aquesta afirmació mallorquinista. Deixant de banda Maria A. Salvà, recordem que ens trobam en els inicis dels poetes menors de l'anomenada segona promoció de l'Escola Mallorquina (A. Caimari, B. Guasp, F. Pomar, S. Guasp). Com ha remarcat Damià Pons serà aquesta promoció de poetes la que lligarà "una producció poètica formalment anacrònica i ideològicament reaccionària a un projecte progressista de reconstrucció de la identitat nacional",¹⁵ passes que al cap i a la fi anava fent "Saba Marinenca".

3—Militància o simpatia de bona part dels directius envers el Partit Tradicionalista. El catolicisme i el regio-

nalisme d'aquest grup polític determinaren la militància de S. Guasp, de F. Pomar i de R. Claverol; a més D. Contestí era de família carlista, igualment que els Salvà de S'Allapassa. Resulta curiós en aquest sentit que una persona d'activitat política tan nul·la com Maria A. Salvà, durant el seu viatge per Europa i Terra Santa, el 1907, amb un grup de mal orquins (entre ells Costa i Llobera), acceptà de bon grat assistir a un dinar que a Venècia els oferí el pretendent carlista.¹⁶

D'entre tota aquesta gent, però, qui dugué amb més intensitat el pes de l'empresa i en mantengué l'esperit va ser Damià Contestí (Lluçmajor 1894-1978). Ell era qui duia més arrelats els ideals i l'experiència d'aquesta lluita; la seva biografia ens dona l'explicació: Pertanyent a una antiga família rural de la petita noblesa llucmajorera, els Contestí, branca de Can Morlà, als 20 anys es llicencià en Veterinària a Saragossa; després seguí estudis de Medicina a Barcelona, els quals hagué d'abandonar a la mort del seu oncle per venir a encarregar-se de les propietats. Precisament va ésser a Barcelona on —com molts d'altres mallorquins de la Renaixença ençà— es "convertí" al nacionalisme.

Les freqüents estades a l'Ateneu, les companyes culturals de la Mancomunitat, els contactes amb Puig i Cadafalc i la intel·lectualitat catalanista, ... l'empengueren a prendre consciència i a col·laborar amb l'Institut d'Estudis Catalans.

Però a Mallorca les circumstàncies eren unes altres: Del fracàs de "Saba Marinenca" se'n ressentí molt i, a partir d'aquell moment, mai més no intentà fer quelcom semblant. No obstant això, l'any 1921, va ser elegit regidor en qualitat d'independent dins la candidatura liberal; ocupà el càrrec fins a la dissolució dels ajuntaments per Primo de Rivera, l'any 1924. Llavors passà a Algaida on desenvolupà una intensa activitat professional com a manescal titular per espai de 40 anys.¹⁷

11—LA REACCIÓ CONTRA L'ENTITAT I EL NACIONALISME

Com hem dit, l'oposició a "Saba Marinenca" i al que significava va ser forta. Davant aquest fet molts dels seus membres, enclosos entre els compromisos públics o privats i les seves idees mallorquistes (pensem en els mestres i els capellans), aviat claudicaren en detriment de la

(15) PONS, D.: *Nacionalisme, acció cultural i producció literària a Mallorca entre 1917 i la Segona República*. Randa nº 9.

(16) Segons revelació feta per la pròpia poetessa a D. Contestí Sastre.

(17) Dades recollides d'una conversació mantinguda amb el propi Damià Contestí Amengual durant l'estiu de 1977.

lluïta nacionalista. Així les coses el cercle s'estrengué en torn a D. Contestí, i els adversaris el boicotejaren, el ridiculitzaren i fins i tot un militar extern l'amençà de mort.

D'aquesta manera el fracàs de "Saba Marinenca" revestí caràcters tràgico-còmics. Tràgics perquè l'afirmació de la nostra catalanitat lingüística i cultural, de la lluita pel nacionalisme i les seves relacions amb Barcelona, suscitaran l'oposició tant de la classe dominant, com de les classes populars. Però alhora presentà caràcters còmics perquè sovint s'utilitzà la desqualificació burlesca a través de la glosa mordaç i punyent. La més coneguda és atribuïda a Andreu Pedregaret:

*He vist a Don Damià
de la Saba el capitost
i ha dit que cost lo que cost
hem de parlar el català,
a fi de regenerar
el poble de Lluçmajor.*

*M'ha parlat de l'horitzó,
dels socis i de la lluita
i de tot en fé una truita,
i quan l'ha tenguda cuita
sols de ceba feia olor.*

Resulta curiós el joc lingüístic de la glosa entorn a les paraules *ceba* i *saba*. Aquest recurs es basa en la deformació que sofria el nom de l'entitat en llegir-lo la gent no habituada al català; d'aquí que resultàs, no la Saba, sinó la Ceba Marinenca.¹⁸ A altres versions de la glosa se'n treu més profit.

Una d'aquestes versions, donada la perfecció mètrica i les diferències que presenta respecte a les altres, fa sospitar la "intervenció" del seu transmissor F. Pomar:

*Coneixeu en Damià
de la Ceba el capitost?
S'ha empenyat, cost lo que cost,
que parlem el català.*

*I ens parlà de l'horitzó,
de la pau i de la lluita
i de tot en fé una truita,
que quan la va tenir cuita
sols de ceba feia olor.¹⁹*

D'aquesta manera, entre burles i tragèdies, morí "Saba Marinenca" i amb ella es va cloure per molts d'anys la lluita pel nacionalisme a Lluçmajor.

CONCLUSIONS

L'existència de "Saba Marinenca" no es pot entendre com un fet aïllat dins l'àmbit local; al contrari: Troba la seva explicació dins el context general de l'illa i dins el conjunt dels Països Catalans.

A l'hora d'arribar a unes conclusions, diguem d'antuvi que les formulacions de Prat de La Riba (principalment amb *La Nacionalitat Catalana*) són la base teòrica i ideològica de la "Saba Marinenca" i els seus homes.

Com és sabut les teories pràtiques suposen la confluència del pensament conservador amb els corrents catalanistes. Al capdavant és la convergència de la burgesia industrial amb les formulacions culturals del catalanisme, renovades amb força d'ençà de la Renaixença. En definitiva, donat el caràcter conservador (i clerical: Pensem en Torras i Bages) que de per si majoritàriament ja tenia el moviment cultural catalanista, és la burgesia la protagonista de l'evolució innovadora.

Davall d'aquesta evolució hi cova la necessitat de la burgesia d'oferir —juntament amb el projecte de societat— un projecte de país i poder alçar-se en classe dirigent.

Els nous corrents sorgits a Catalunya també s'extenien per Mallorca —bàsicament a través dels cercles culturals, literaris i estudiantils—, encara que només afectassin una minoria capdavantera. En el fons hi havia una gran diferència: Mancava una burgesia amb voluntat hegemònica que, enfront del centralisme i del caciquisme, assumís i aixecàs la bandera del mallorquinisme com a projecte polític progressista.

(18) Curiosament aquesta denominació coincideix amb l'expressió "esser de la Ceba", dita d'una persona que es declara catalanista. De tota manera no sembla que l'anècdota llucmajorera sigui l'origen de tal denominació.

(19) La primera cançó recollida en el text la'm digué B. Garcias; la segona havia estat transmesa a M. Montserrat per Fr. Pomar. Encara hi ha altres versions de la glosa:

"Vaig parlar amb don Damià, / de la Ceba el capitost / i em va dir: cost lo que cost / s'ha de parlar es català.

Me parlà de l'horitzó / de la ceba i de la lluita / i me va fer una truita / i quan la va tenir cuita / sols de ceba feia olor.
(Antoni Ripoll).

Vaig parlar amb en Damià / de la Ceba el capitost / i em va dir: cost lo que cost / hem de parlar català.
I entre els socis i la lluita / de tot en va fer una truita / que quan la va tenir cuita / sols de ceba feia olor.

D'aquí que la lluita pel redreçament nacional de Mallorca, fins i tot en el període de més empenya (1917 - II República), només assolís un èxit relatiu en el terreny cultural.

Però dins l'àmbit llucmajorer, ni tans sols el nivell primari del culturalisme arribà a consolidar-se davant l'escassa base de suport que, el 1916, oferien les condicions històriques del poble.

Aquest fet ens dona lloc a extreure tres conclusions, determinadores del fracàs de "Saba Marinenca":

- 1— Les classes dominants tenien el seu suport en el centralisme i el caciquisme. Per això hostilitzaren qualsevol flavor de nacionalisme.

- 2— Les classes populars —pagesia i proletariat incipient— necessitaven respostes immediates i urgents als seus problemes quotidians. La proposta cultural nacionalista que es presentava era massa inoperant.
- 3— Faltava la "clientela" ideal per a "Saba Marinenca": Uns professionals i una intel·lectualitat inherent a una burgesia dinàmica i amb personalitat pròpia. Es veu que els canvis del Llucmajor de principis de segle no foren prou profunds per donar tals fruits.